

FERGE ZSUZSA

A gyermekes családok helyzetének változása Magyarországon a válság éveiben

Magyarország számos magas szintű dokumentumban, legutóbb a Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégiában kötelezte el magát a gyermekszegénység csökkentése, a társadalmi integráció erősítése mellett. E dokumentumok egy része számszerű célokat is tartalmaz, pl. a szegénységben élők számát mintegy 450 ezer fővel kívánja csökkenteni 2020-ig. Az eddigi folyamatok és a kormányzati intézkedések várható hatásai a deklarált kormányzati célokkal ellentétes irányba mutatnak. A tanulmány ezt az állítást igyekszik igazolni számos forrás segítségével, amelyek bemutatják az időbeni folyamatokat a szülők foglalkoztatásáról és a közfoglalkoztatásról, a keresetekről, a segélyek alacsony és csökkenő színvonaláról, az ellátatlanok növekvő számáról, az egykulcsos adó és a családi adókedvezmény szegényeket sújtó hatásáról, a gyerekellátások romló színvonaláról. A szegénység országos aránya keveset változott, de az egyenlőtlenségek nőttek, a gyerekes családok szegénységi kockázata az átlagosnál nagyobb, ezen belül pedig a szegény gyerekes családok jövedelmei annál jobban csökkentek a válság utáni években, minél szegényebbek voltak korábban. A szegények helyzetét rontják az általuk elérhető jövedelmek nehezedő, olykor megalázó feltételei, illetve a nagyon korlátozottan és rosszul használható, pénzbeni ellátást helyettesítő Erzsébet kártya. A romló folyamatok egy része „spontánul” alakult a gyakran a válsággal is összefüggő körülmények hatására, más részüket közvetlenül befolyásolták kormányzati lépések.

Magyarország kormánya több legfelső szintű, határidőket és számszerű célokat is meghatározó programban kötelezte el magát a gyermekszegénység csökkentése, a társadalmi integráció erősítése mellett. Központi kérdésünk e Civil jelentésben, hogy a tényleges folyamatok és beavatkozások a kívánt irányba visznek-e, valóban javítják-e a gyerekek sorsát, csökkentik-e a szegénységet, mélyszegénységet, kirekesztést? 2011. évi jelentésünk alapján súlyos kételyek merülnek fel az eddigi irány helyességével kapcsolatban.

Magyarország Nemzeti Reform Programja a (relatív jövedelmi) sze-

gényességben élő gyermekes családokban élők számát 2020-ig 20 százalékkal, közel 200 ezer fővel kívánja csökkenteni. Hasonló nagyságrendű csökkentéssel számol a program a súlyos anyagi nélkülözésben élők, valamint az alacsony munkaintenzitású háztartásban élők esetében. Minthogy vannak e csoportok közt átfedések, ezek a javítások mintegy 450 ezer főt érintenének, akik közül – becslésünk szerint – legalább 300 ezer fő gyermekes családban él. További konkrét célokat határoz meg a Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia a hátrányokkal küzdők, ezen belül a cigányok iskolázásának, szakképzésének, foglalkoztatásának javításáról.

A rendelkezésünkre álló adatok és intézkedések túlnyomó része a fentiekben említett deklarált kormányzati célokkal ellentétes irányba mutat, illetve esetenként elvben a kívánt irányba indul, de gyors sikerre törekedvén csak a felületet érintheti. A gyerekszegénység az eddig is rossz vagy bizonytalan helyzetű családok körében mélyült; a kirekesztés és szegregálás folyamatai az előítéletekkel együtt erősödnek; a szegénység társadalmi újratermelődésének feltételei folyamatosan, a jelenlegi feltételek mellett hosszú távon is újratermelődnek; azok a szolgáltatások, amelyek a gyermekeknek-szülőknek rendszeres szakmai támaszt nyújtanának, csökkenő normatívákkal és zsugorodó szakmai önállósággal működnek; a prevenciót, a pedagógiai és a szociális munka eszközeit szigor, keménység és büntetés váltják fel; a kormányzati speciális „rövid” projektek egy része formálisan sikeres, de strukturális folyamatokat nem érint. Erre példa lehet a 2011-ben meghirdetett, 2012 közepén már egyes helyeken sikeresen befejezettnek nyilvánított Bizalom és Munka program. A projekt „Szegregált lakókörnyezetben, mélyszegénységben élők komplex lakhatási és képzéssel egybekötött munkaerő-piaci modellprogramja”, amely a záró eseményeken elhangzott értékelések szerint fél év alatt képes volt „látványos eredményeket” elérni.¹ (A Hétes-telepi programzáró szövegekben Bódis Kriszta 2007 óta tartó hétesi mintaprogramjára nem találtunk utalást.)

A gyermekek számos joga e folyamatok során sérül. (Lásd részletesebben például az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága számára 2012-ben benyújtandó Alternatív Jelentést², illetve az Alapvető Jogok Biztosának gyermekjogi projektjét³.) Mindemelllett lassan már az is kérdéses, hogy az említett kormányzati vállalások és elköteleződések egyáltalán számon kérhetők-e a kormányon, amely más megnyilvánulásaiban elutasít számos európai normát, és azok ellenkezőjét is vállalhatónak vagy kívánatosnak tartja a kirekesztés szélsőséges formáit, ideértve az iskolai

¹ <http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/hirek/peldaerteku-osszefogas-a-hatranynos-helyzetuek-felzarkozasaert-ozdon>.

² Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága számára öt évenként minden országnak be kell nyújtania egy, a Gyermekek Jogairól szóló Egyezmény (Convention on the Rights of the Child, CRC) megvalósulását elemző jelentést. Ennek ugyancsak van kormányzati és civil változata. A Magyar Alternatív (Civil) Gyermekjogi Jelentés 2012 készítésében – számos más civil szervezettel együtt – a GYERE szakemberei is részt vesznek. A két civil jelentés között nincs jelentős tartalmi átfedés.

³ Legutóbbi elérhető jelentés: *A gyermekek testi-lelki egészsége*. Gyermekjogi projekt. AJB Projektfüzetek 2012/1. http://www.obh.hu/allam/2011/pdf/ajb_gyermekjogi_projekt_2012.pdf. A Gyermekjogi projekt további jelentései elérhetők: www.obh.hu (Alapvető Jogok Biztosának Hivatala).

szegregáció tolerálását, az egyenlőtlenségek növekedésének kormányzati támogatását, a szegények segélyezésének megszüntetését vagy a hajlék nélküliek bebörtönzését.

Ebben a fejezetben a foglalkoztatás és a családi jövedelmek alakulására koncentrálnak. (Kifejezetten a Nemzeti Stratégia követését szolgáló, gyerekes családokra irányuló adatfelvétel 2009-ben készült utoljára,⁴ ezért hiányzik a többi beavatkozási terület folyamatainak ismertetése.) Igyekezünk a lehető legtöbb olyan folyamatot tényszerűen bemutatni, amelyek 2008 és 2011 (esetenként 2012) között közelről érintették a jövedelmi szegénységben élő családokat. A folyamatok egy része „spontánul” alakult a gyakran a válsággal is összefüggő körülmények hatására, más részüket közvetlenül befolyásolták kormányzati lépések.

Ha a múltra vonatkozó adatok hiányoznak is, a jövőt érintő szándékok számos területen kivethetők a már meghozott intézkedésekből, jogszabályokból. E kötet második fejezete felsorolásszerűen ismerteti a 2010. május és 2012. július között meghozott azon főbb jogszabályokat, amelyek érintették a gyermeke(ke)t nevelő családokat. Minden esetben kísérletet teszünk arra, hogy megbecsüljük az adott intézkedés valószínű hatásait az összes, illetve a szegénységben élő családokra és gyermekekre. (Ha az intézkedés már hatályba lépett, és van valamilyen elérhető adat a megvalósulásról, akkor azokra is utalunk.)

A szülők foglalkoztatása

A fizetett munka a szegénységből kilépés első és egyik legfontosabb lépése. Ez Magyarországon különösen igaz, mert még a kis keresetek is jobban segítenek (kivált a roppant alacsony segélyezési szintek mellett) a szegénységi küszöb fölé emelkedésben, mint az országok többségében. A gyerekes családok szegénységi aránya az összes háztartás esetében az európai átlaghoz hasonló (17–18%), de az átlag körül szórta: a kereső nélküli családokban különösen magas, ha viszont van a családban kereső, akkor jóval az európai szint alatt van (1. táblázat).

1. táblázat Szegénységi arányok az összes háztartásban és azokban, amelyekben van aktív kereső, EU-27 és Magyarország, 2008–2010

	2008	2009	2010	2008	2009	2010
	EU-27			Magyarország		
	Összes háztartás					
Háztartások eltartott gyermek nélkül	15	15	15	8	7	7
Háztartások eltartott gyermekkel	18	18	18	16	16	17

⁴ Tárki: A gyermekes családok helyzete 2009. Adatfelvétel.

Ferge: A gyermekes családok helyzetének változása Magyarországon a válság éveiben

	2008	2009	2010	2008	2009	2010
	EU-27			Magyarország		
	A háztartásban van kereső					
Háztartások eltartott gyermek nélkül	7	7	6	4	4	3
Háztartások eltartott gyermekkel	11	11	11	7	8	7

Forrás: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/income_social_inclusion_living_conditions/data/database

A kormányzat Nemzeti Együttműködés Programja (2010. május 22.) szerint „a cél olyan gazdaságpolitika bevezetése, amely elősegíti, hogy Magyarországon egy évtizeden belül egymillió új, adózó munkahely jöjjön létre”. Ezt az ígéretet a kormány időről időre megerősítette, például a 2011 áprilisában elfogadott Nemzeti Reform Programban is. Itt az Európa 2020 stratégiához kapcsolódó számszerű nemzeti vállalások között első helyen áll „a 20–64 éves népességre vonatkozó foglalkoztatási ráta 75 százalékra növelése” a 2010. évi 60,4 százalékos arányról.⁵ A legtöbb hivatalos dokumentum egymillió új adózó munkahelyet említ, ami a közfoglalkoztatást is tartalmazhatja, minthogy a közfoglalkoztatási bér adóköteles lett. Az EU 2020 stratégiát megalapozó intézkedési terv pontosabban meghatározza, mi értendő az adózó munkahelyen. „Az EU 2020 stratégiához kapcsolódó (...) új makrogazdasági pálya alapja az egymillió új munkahely megteremtése tíz év alatt: ebből 400 ezer 2015-ig teljesül. Az államigazgatás hatékonyságának növekedése (valamint a költségvetési fegyelem) azt vonja maga után, hogy ezen foglalkoztatottság-bővülés teljes egészében a magánszektorban valósul meg.”⁶

A folyamat eddig alig indult be. Az összes foglalkoztatott száma és aránya 2008 és 2011 között gyakorlatilag nem változott sem összességében, sem korosztályok szerint (2. táblázat).⁷ A foglalkoztatási arány a 15–74 éves népességen belül évek óta 50 százalék, a 15–64 éves népességen belül 55 százalék körül mozog. (A 20–64 éves népességről nem találtunk rendszeres adatközlést.) 2012 közepéig a kormányzati tervek jórészt a közfoglalkoztatás bővítésére irányulnak, 2012-ben 200 ezer,

⁵ Magyarország Nemzeti Reform Programja, 2011. április. <http://www.kormany.hu/download/0/c3/30000/Nemzeti%20Reform%20Program.pdf>

⁶ Az Európa 2020 Stratégia Végrehajtását Megalapozó Előzetes Nemzeti Intézkedési Terv. <http://www.kormany.hu/download/3/64/10000/ENIT.pdf>

⁷ A két legfontosabb adatforrás az Állami Foglalkoztatási Hivatal, 2011 óta Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat (2012 óta Nemzeti Munkaügyi Hivatal/NFSZ) adatgyűjtése, illetve a KSH lakosság körében végzett munkaerő-felmérése (MEF). A két adatforrás eredményei egyes esetekben – például a munkanélküliek meghatározásának különbségei miatt – eltérnek, illetve tárgyuk sem teljesen azonos. Ezért mindkét forrást használjuk. Sajnos egyik adatgyűjtés sem vizsgálja a gyűjtött tények családi helyzettel való összefüggését. Erre az NFSZ adatai jelenleg alkalmatlanok. A KSH MEF adatok elvben alkalmasak, de a KSH csak esetlegesen készít ilyen típusú feldolgozásokat. A lehetőségekről lásd MTA GYEP Iroda: A Munkaerő-felmérés 15 évének tanulságai a gyermekes családok szempontjából. *Esély*, 2010/6, 97–115. o. Sajnos az újabb adatok ilyen szempontú elemzésére források hiányában nem vállalkozhattunk.

TANULMÁNY

2013-ban 300 ezer közfoglalkoztatott bevonásával számolnak. A magán-szférában 2011-ben 25 ezer fős növekedés lehetett.⁸ (Ez az adat csak az 5 főnél többet foglalkoztatókra vonatkozik, a kisebbeknél nem tudjuk, mi hogyan változott.)

2. táblázat A foglalkoztatottak száma (közfoglalkoztatottakkal együtt), 2008–2011

Év	Foglalkoztatot- tak száma, ezer fő	Foglalkoztatási arány, %	Foglalkoztatási arány, %, 15–74 éves népesség
	15–64 éves népesség		
2008	3879,4	50,3	56,7
2009	3781,9	49,2	55,4
2010	3781,2	49,2	55,4
2011	3811,9	49,7	55,8

A foglalkoztatottak számának csökkenése a munkanélküliek számának és arányának fokozatos növekedését hozta magával (3. táblázat).

3. táblázat Munkanélküliek száma és aránya (15–74 évesek), 2008–2011

Év	Munkanélküliek száma, ezer fő*	Munkanélküliségi ráta**	Ebből: tartósan munkanélküliek aránya***
2008	329,2	7,8	47,6
2009	420,7	10,0	43,0
2010	474,8	11,2	50,9
2011	467,9	10,9	n. a.

Forrás:

* KSH STADAT 3.6. tábla, http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/mpal9807_03_06a.html

** KSH STADAT 3.10. tábla, http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/mpal9807_03_10a.html

*** Fazekas Károly, Kézdi Gábor (2012): *Munkaerő-piaci tükrök 2011*. 5.1. táblázat. Tartósan munkanélküli, aki 12 hónapja vagy annál hosszabb ideje van munka nélkül.

2011-ben 580 ezer, 2012 közepén ennél kevesebb, 520 ezer volt az NFSZ-nél nyilvántartott álláskeresők száma. (Ez a kör szélesebb, mint a 3. táblázatban szereplő munkanélküliek.) A csökkenés fő oka valószínűleg a közfoglalkoztatás bővülése. Arról sajnos nem találtunk adatot, hogy változott-e a „nyilvántartott álláskeresők” száma azért, mert nem felelnek meg a jogilag rögzített kritériumoknak, például nem megfelelően működnek együtt az állami szervvel, vagy visszautasítják a felajánlott közmunkát (ami kizár a segélyezésből és a további közfoglalkoztatásból is).

Az 520 ezer álláskereső biztosan 1,5 milliónál több embert, a családtagokkal együtt a népesség legalább 15 százalékát (!) érinti. Ezt a becslést

⁸ <http://www.kormany.hu/hu/nemzetgazdasagi-miniszterium/hirek/huszonotezer-fovel-nott-a-versenyszeraban-foglalkoztatottak-szama-2011-ben>

arra alapozzuk, hogy a KSH elektronikus STADAT táblázatainak egyike 400 ezer „munkanélküliség által érintett” háztartás számát ismerteti a tagok száma szerint. A taglétszámból kiszámítható, hogy az érintett háztartásokban 1,4 millió ember él.⁹ Alig 3 százalékuk él egyedül, 60 százalék viszont 4- vagy 5-tagú háztartásban. Az NFSZ által „nyilvántartott álláskereső” fogalma valószínűleg magában foglalja a KSH által használt, a „munkanélküliség által érintett háztartások” fogalmát, de annál valamivel bővebb lehet.

Csak az NFSZ közöl adatot arról, hogy az álláskereső milyen ellátást kapnak, illetve hogy kapnak-e egyáltalán ellátást (4. táblázat). Ám arra utalás sincs, hogy hány háztartás, mennyi gyermekes szülő részesül vagy nem részesül a különböző ellátásokban. A gyermekszegénység szempontjából azonban ezek kardinális adatok lennének, hiszen az álláskereső munkanélküliek helyzete egyre romlik. A viszonylag legjobb anyagi helyzetben még mindig az álláskeresői ellátásra jogosultak vannak, noha arányuk 2012 közepére a korábbi 30-40 százalékról 10 százalékra zsugorodott, és az ellátás plafonja is a minimálbérré csökkent. (A 2012-től 3 hónapra csökkentett jogosultsági időszak Európában a legrövidebb.) A „szociális ellátásban részesülők” aránya 2011-ig 30 százalék körül mozgott, 2012 közepén 37 százalékra emelkedett. (A „szociális ellátások” itt a rendszeres szociális segélyben, illetve egy változó nevű munkanélküli-ellátásban részesülőket fedik le. Az utóbbi ellátás neve 2009-ben rendelkezésre állási támogatás (rát), 2010-től bérpótló juttatás (bpj), jelenleg foglalkoztatást helyettesítő támogatás (fht).

Mindkét ellátás összege 2012. január 1-jétől jelentősen csökkent: a foglalkoztatást helyettesítő támogatás 28 500 forintról 22 800 forintra, a rendszeres szociális segély családi plafonja pedig 60 600 forintról 42 326 forintra. A legtragikusabb a helyzet az ellátás nélkül maradóknál. 2012 közepéig a minden ellátástól megfosztott munkanélküliek aránya jelentősen, 50 százalék fölé emelkedett.

4. táblázat A nyilvántartott álláskeresők száma és ellátási forma szerinti megoszlása, 2008–2012

Év	Álláskeresői ellátásra jogosult	Szociális ellátásban részesülők	Ellátás nélküli álláskeresők	Nyilvántartott álláskeresők összesen
Nyilvántartott álláskeresők létszáma, ezer fő				
2008	134	148	161	442
2009	202	156	204	562
2010	188	168	227	583
2011	160	182	241	583
2012. június	51	193	280	524

⁹ KSH STADAT 3.9. tábla, http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/mpal9807_03_09.html

TANULMÁNY

Év	Álláskeresési ellátásra jogosult	Szociális ellátásban részesülők	Ellátás nélküli álláskeresők	Nyilvántartott álláskeresők összesen
Létszám megoszlása, %				
2008	30	33	36	100
2009	36	28	37	100
2010	32	29	39	100
2011	27	31	41	100
2012. június	10	37	53	100

Forrás: http://nfsz.munka.hu/engine.aspx?page=full_afsz_eves_reszletes, http://nfsz.munka.hu/engine.aspx?page=full_afsz_stat_merop_2012

A közfoglalkoztatás résztvevőinek családi helyzetéről sincsenek adataink. Csupán szórványos tapasztalatok alapján feltételezzük, hogy a gyermekes családok sok esetben prioritást kapnak, vagyis arányuk nagyobb lehet a közfoglalkoztatottak, mint a munkanélküliek között. Az viszont 2010. január óta szabály, hogy egy családban egyidejűleg csak egy közfoglalkoztatott (és mellette, ha a feltételek fennállnak, egy segélyezett) lehet. Mellesleg ez utóbbi eset feltehetően ritka a családi segély plafonjának alacsony szintje miatt.

5. táblázat Közfoglalkoztatottak száma és keresete, 2009–2011

Év	Közfoglalkoztatottak száma összesen, ezer fő	Ebből		Teljes munkaidőben közfoglalkoztatottak tényleges havi bruttó átlagkeresete, Ft
		Teljes munkaidőben	Nem teljes munkaidőben	
Éves adatok*				
2009	61,0	n. a.	n. a.	73 214
2010	87,3	67,9	19,5	75 383
2011	60,9	20,3	40,6	78 369
2011–2012 első négy havi adatok				
2011. jan.–ápr.	39,4	11,1	28,3	82 008
2012. jan.–ápr.	64,8	51,5	13,4	74 022

Forrás: *KSH Gyorstájékoztató 29. sz., 20. tábla, <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/let/let21112.pdf>

A közfoglalkoztatás egyes programjai 2012-től a korábbinál szervezetesebbnek és tartalmasabbnak, „értéktéremtőnek” tűnnek. A munkák többsége azonban továbbra is csupán korlátozott célú kényszerfoglalkoztatást jelent, amely nem nyit utat a munkaerőpiacra. (A „szombati képzések” mezőgazdasági ismereteket nyújtanak, egyelőre 3 hónapos tanfolyamokkal. 2012 júniusában 1500 fő kapott ilyen képzésről bizonyítványt.¹⁰) A közfoglalkoztatás 2009 óta ugyancsak csökkenő, de a segélyeknél valami-

¹⁰ http://www.balogzoltan.fidesz.hu/index.php?id_cikk=21967

vel magasabb jövedelmet biztosít. 2009-ben még a minimálbért fizették a közmunkáért, 2012-ben ennek kevesebb, mint 80 százalékát, bruttó 71 800 forintot. A családok biztonságérzetét azonban – sok egyéb mellett – az is aláássa, hogy a közfoglalkoztatás, ezen belül a teljes idejű közfoglalkoztatás lehetőségei az utóbbi években hektikusan ingadoztak (5. táblázat). 2011 különösen rossz év volt: e célra csak 64 milliárd forint jutott, ami a közfoglalkoztatottak számának és reálkeresetének radikális csökkenését, kétharmaduk részmunkaidőben foglalkoztatását hozta magával. Ráadásul a szabályok szigorodtak.

A politika szerint a gyerekek számára pozitívum, hogy „dolgozó szülőt” látnak maguk körül. A mi megítélésünk szerint óriási pszichológiai terhet jelenthet a szülők kiszolgáltatottsága, például az, hogy nem tudják, kapnak-e, és mennyi időre munkát; az, hogy minden munkát kötelesek elfogadni képzettségüktől, az otthontól való távolságtól függetlenül; az, hogy sűrűsödnek a lakást és környezetet vizsgáló ellenőrzések. Más szavakkal: a szülők emberi méltóságának semmibevétele biztosan károsan befolyásolja a gyermekek egészséges fejlődését, és feltehetően egy életre ható nyomot hagy.

2012-ben 132 milliárd forintba emelkedett a közfoglalkoztatást szolgáló költségvetési előirányzat. Ebből 200 ezer ember egész évi foglalkoztatását kívánja a kormányzat megoldani. Ez a cél nehezen valósulhat meg, ha figyelembe vesszük a szervezési költségeket, az eszközigényt, az átlagosnál jobban szervezett és fizetett országos programok, vagy a meghirdetett képzések költségigényét is. Valószínű, hogy – ha az e célra szánt források nem bővülnek tovább – akkor mind a 12 hónapig tartó, mind a többség számára teljes munkaidős foglalkoztatásból engedni kell, ami természetesen rosszul érinti a családok eleve alacsony jövedelmét. A létbizonytalanságot a közterhek változása – alacsony jövedelműek adózása, járulékkulcsok növelése, adójóváírás kivezetése – is érinti. 2011 óta a közmunkát végzőnek is a jogszabály szerinti bruttó bér, 71 800 forint 34,5 százalékát (18,5% járulék, 16% adó) kell a kincstárnak befizetnie, ha nincs eltartott gyermeke. Az együttes járulék- és adóteher befizetése után lesz a nettó bér (a sokat emlegetett) 47 ezer forint. Ha van gyerek, akkor a családi adókedvezmény az adóterhet részben vagy egészben fedezi. Az adóteher nélküli nettó bér 58 ezer forint. (Az adóteher nélküli minimálbér ennél 20 ezer forinttal több.) További bizonytalansági faktor, hogy a kormányzati intézkedési tervek (akár 2015-ig, akár 2020-ig szólnak) nem adnak információt arról, hogy 2013 után hogyan alakulnak a munkanélkülieket és közfoglalkoztatottakat érintő források és intézmények.

Szegénységi arányok, 2009–2011

A gyermekes családok jövedelemeloszlásáról eddig sem voltak, most sincsenek teljesen megbízható és „naprakész” adatok. A módszertani problémákat és a különböző felvételek eltérő eredményeit a 2010. évi Gyerek-

esély jelentés bemutatta¹¹. Ebből kitűnt, hogy a jövedelemvizsgálatoknál elég sok bizonytalanság van, ami miatt az adatok felvételeként akár jelentősen is eltérhetnek. Így értelmezésükhöz nagy körültekintés szükséges. 2010-ről jelenleg csak egyetlen adatunk van (ezt közli az indikátor fejezet is). Ezek az adatok, beleértve a szegénységi arányokat is, Magyarországra vonatkozóan a KSH Változó Életkörülmények Adatfelvétele (VÉKA) eredményei. Az EU-standardoknak megfelelően ezek a felvételek azt az évet jelölik meg a táblázatban, amikor az adatfelvételt végezték, és nem azt (az ún. referenciaévet), amelyről az adatok szólnak. Más szavakkal: ha az adatok forrása a KSH VÉKA, akkor a 2010-esként feltüntetett adatok a 2009. évre vonatkoznak. A gyermekes családok szegénységi arányának 2010-ben jelzett csökkenése (az összes gyerekesnél 18-ról 17%-ra, a 3 és többgyermekeseknél 38-ról 24%-ra) tehát 2009-re vonatkozik. Épp ezért nehezen magyarázható meg, hiszen az adatokra még nem hathatott a családi adókedvezmény, és más – a sokgyerekesek helyzetét kedvezően befolyásoló – tényezőről sem tudunk (vö. indikátorok fejezet, B1.b ábra). Ugyanakkor más országos forrásokkal való összehasonlításokra nincs lehetőség – ezért is igyekszünk több oldalról bemutatni a gyerekes családokat érintő folyamatokat.

Bárhogyan alakultak is (majd később rendelkezésre álló adatok szerint) 2010-ben és 2011-ben országos szinten a szegénységi arányok, már most van információnk arról, hogy a a rossz helyzetű kistérségekben rohamosan romlott a gyerekes családok helyzete a válság és a kormányzati lépések együttes hatására. Az adatok visszaigazolják azt a vélekedést, hogy a kormányintézkedések a legszegényebbeknek ártottak a legtöbbet: a szegénységi arány a vizsgált két éves periódusban annál jobban emelkedett, minél mélyebb szegénységben éltek a családok (6. táblázat).

Az Európai Szociális Alapból finanszírozott néhány operatív program (elsősorban a TÁMOP 5.2.3) komplex módon kívánja segíteni a hátrányos helyzetű kistérségek egy részében a gyermekszegénység csökkentését. E programok nagyon fontosak, de elsősorban szolgáltatásokat, esetleg valamennyi infrastruktúrát finanszíroznak. Ugyancsak a komplexitás igénye jellemez néhány, a kormányzat által indított, hazai forrásokkal működő mintaprogramot, mint a már említett Bizalom és Munka program. A szolgáltatások elengedhetetlenek a szegénység csökkentéséhez. Alapvetően szükségesek, ám messze nem elégségesek, még infrastrukturális fejlesztésekkel együtt sem. Az EU-s és hazai programok közös és alapvető hiányossága, amit e kötetben több civil szervezet is elemez, az, hogy nem igazán programok, csak záros határidejű precíz projektek. A szegénység csökkentése, újratemelődésének megszüntetése hosszú, több évtizedes folyamatok nyomán valósulhat csak meg, amelyeket nem szabadna megszakítani. A 6 hónaptól 3 évig tartó komplex társadalmi projektek legföljebb elindíthatnak valamit. Ezekből a többnyire támasz nélkül maradó indításoktól kevés maradandó eredményt lehet várni, viszont a fejlesztések hirtelen visszavonása számos kárt okozhat. Ugyancsak közös problémája ezeknek a

¹¹ Ferge Zsuzsa, Darvas Ágnes (vál., szerk.) (2011): *Gyerekesélyek Magyarországon*. A „Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottságának 2010. évi jelentése. MTA GYEP, Budapest. http://www.gyerekmonitor.hu/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=4&Itemid=5, 70. o. (letöltve: 2012. 07. 20.).

projekteknek, hogy még peremfeltételként sem foglalkozhatnak azzal, hogy miből élnek meg a családok. A családok legalább minimális megélhetésének biztosítása nem helyi projektek, hanem az állam dolga lenne. Sem a szolgáltatások, sem egy új közösségi tér felépítése nem csökkentik a gyerekek éhségét, és villanyszámlát sem lehet belőlük fizetni. Alultáplált és zaklatott, örökké bizonytalan környezetben élő gyermekeknél és szüleiknél viszont a szolgáltatásokra és közösségfejlesztésre fordított erőfeszítések hatékonysága lesz kérdéses.

6. táblázat A gyermeket nevelő családok helyzete négy hátrányos helyzetű kistérségben, 2009 és 2011: a szegények aránya a 0–17 évesek között különböző szegénységi küszöbök szerint

Szegénységi küszöbök	2009	2011	Az arány növekedése 2009 és 2011 közt, %
A küszöb alatt élők aránya, %			
Relatív szegénységi küszöb, OECD1 skála szerint	54,1	61,6	14
Relatív szegénységi küszöb, OECD2 skála szerint	45,8	55,1	20
Abszolút szegénységi küszöb – nyugdíjminimum nominálértéken (mindhárom évben 28 500 Ft)	22,8	30,6	34
Abszolút szegénységi küszöb – nyugdíjminimum reálértéken (2011-ben 31 100 Ft)	22,8	37,9	66

A szegénység sok más mellett pénzhiány: egyik alapvető oka, velejárója, jellemzője és fontos mutatója az, hogy nincs a megélhetéshez elég pénz. Ennek alapján számítja Magyarország is a szegénységi arányokat. Márpedig a jövedelmi szegénység nem fog csökkenni, ha a jelenlegi szinten maradnak, illetve reálértékben még tovább csökkennek a szegénységi ellátások. Az ellátások vásárlóértékének zsugorodását tetézi a 2012. évi CXVIII. törvény,¹² amely az eddig pénzben nyújtott rendszeres szociális segély egy részét korlátozottan (csak fogyasztásra kész étel vásárlására) felhasználható Erzsébet-utalványra konvertálja. Minthogy az utalvány szerepe növekvő és más ellátásokat is érint, értékelésére visszatérünk.

¹² 2012. évi CXVIII. törvény egyes szociális tárgyú és egyéb kapcsolódó törvények módosításáról. Megjelent: *Magyar Közlöny*, 2012/98. (VII. 23.). <http://www.magyarokozlony.hu/pdf/13606>

Bruttó és nettó keresetek

A keresetek bruttó értéke 2008 és 2012 első negyedéve között nominálértékben lassan emelkedett, összesen 10 százalékkal. Az adórendszer és járulékok folyamatos változása következtében a nettó keresetek mozgása ettől eltért. A nettó keresetekről nincs adatgyűjtés, ezeket a KSH mindig az általánosan fizetendő közterhek figyelembevételével számította. Az első olyan adatot, amely a nettó keresetek számításánál¹³ a családi adókedvezmény hatását is számba veszi, a KSH 2012 júliusában tette közzé. Ezek szerint a nettó keresetek reálértéke 2008, a válság előtti utolsó évet követően előbb kicsit csökkent, a családi adókedvezmény hatására 2010 és 2011 közt 6 százalékkal emelkedett, majd 2012 első negyedévben 4 százalékkal csökkent (7. táblázat). A sokféle, olykor hektikus évenkénti változások nyomán 2012 első negyedévében a nettó átlagbér reálértéke gyakorlatilag a 2008-as szinten volt.

7. táblázat *Bruttó és nettó keresetek, 2008–2012*

Év	Bruttó havi kereset	Nettó kereset, családi adókedv. beszámítása nélkül	Nettó kereset, családi adókedv. beszámításával	Árindex 2008 = 100	Nettó kereset családi adókedvezmény beszámításával	
					Reálérték, ezer Ft	2008 = 100
					Folyó áron, ezer Ft	
2008	198,1	122,3	122,3	100,0	122,3	100,0
2009	199,8	124,1	124,1	104,2	119,1	97,4
2010	202,5	132,6	132,6	109,3	121,3	99,2
2011	213,1	141,1	146,7	113,6	129,1	105,6
2012. I–III.	219,2	141,8	147,6	119,3	123,7	101,2

Forrás: KSH Statisztikai Tükör 2012/51, <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/keralakul12.pdf> alapján saját számítások.

Az átlag mögött természetesen sok belső differenciálódás van. A családi adókedvezmény – nem titkolt szándéka szerint – különösen kedvezett a magas keresetű 3 és többgyermekeseknek. Az átlagos reálbérnövekedés 2011-ben közel 6 százalék volt, a sokgyermekeseknél pedig ennek háromszorosa, 19 százalék (8. táblázat). Igaz, ebbe a csoportba csak a keresők 6 százaléka tartozik. A 2012. évi megszorítások (legalábbis az első negyedév alapján) felemésztették az előnyök nagy részét – a keresők túlnyomó része, köztük a gyerektelenek is, 2011-hez, sőt még a kedvezmény bevezetése előtti időszakhoz, 2010-hez képest is vesztes.

¹³ Nem adatgyűjtés, hanem mikroszimulációs modell segítségével.

8. táblázat Családi kedvezmény figyelembevételével számított nettó reálkereset alakulása, gyermekszám szerint, változás %-ban

Eltartott gyermek száma	2011 egész év 2010 egész évhez képest	2012. I. ne- gyedév 2011. I. negyedévé- hez képest	2012. I. ne- gyedév 2010. I. negyedévé- hez képest	Az alkalmazás- ban állók létszámmeg- oszlása, %
Reálérték változása, %-ban				
0 gyermek	1,3	-4,0	-5,2	49,9
1 gyermek	6,4	-3,4	-2,6	24,6
2 gyermek	12,0	-2,8	2,4	19,2
3 vagy több gyermek	19,0	-2,2	9,8	6,3
Összesen	5,8	-3,5	-2,1	100,0

Forrás: KSH Statisztikai Tükör 2012/51, http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/keralakul12.pdf_alapjan_sajat_szamitasok.

További jelentős differenciálódás lehet az alacsonyabb és magasabb keresetűek között. Az szja felső kulcsának csökkentése egyértelműen a gazdagoknak kedvezett. Mind 2011-ben, mind 2012-ben az adórendszer változásai nagyrészt a kiskeresetűeket érintették rosszabbul. A legfontosabb ilyen változtatások 2011-ben: az egykulcsos szja, az adójóváírás fokozatos kivezetése, mindkét évben járulékemelés. A családi adókedvezmény igénybevételéről még nincs adatunk, de valószínűsíthető, hogy az egy- és kétgyermekes adófizetők a kedvezmény egészét vagy nagy részét érvényesíteni tudták, a sokgyermekesek azonban csak akkor, ha a szülők (együttes) havi átlagos jövedelme elérte a félmillió forintot.¹⁴

A kormány az alacsony jövedelműek körében 2012-től két módszerrel próbálta enyhíteni a nettó bérek csökkenéséből elszenvedett veszteséget: a minimálbér emelésével és a bérkompenzáció segítségével. Ez utóbbit külön rendelet szabályozza a közalkalmazottaknál és a többi foglalkoztatottnál. A közalkalmazottaknak a kompenzációt rendkívül bonyolult szabályokkal igényelniük kell. A többi esetben a munkáltató dolga a kompenzáció, az „elvárt béremelés” teljesítésének feltételei azonban olyan nehezek (pl. a kompenzációt igénylő vállalkozás 2012-ben nem csökkentheti a foglalkoztatott létszámot), hogy egy részük nem is próbálkozik igénylással, más részüknél sikertelen a pályázat. Ezért 2012-ben is valószínűsíthető a kiskeresetűek reálbérének további csökkenése.

¹⁴ 2011-től a családi kedvezmény nem a fizetendő adó összegét, hanem a magánszemély összevont adóalapját csökkenti. Az összevont adóalap az Szja tv. szerinti adózó jövedelmek adóalap-kiegészítéssel növelt összege, azaz az említett jövedelmek bruttó összegének 1,27-szerese. A teljes kedvezmény érvényesítéséhez az adóalapnak 1 gyermek esetén havi átlagban 62 500 Ft-ot, 2 gyermek esetén 125 000 Ft-ot, 3 gyermek esetén 618 750 Ft-ot kell elérnie. Ez például 3 gyermek esetén 532 500 Ft havi bruttó jövedelmet jelent. <http://www.kormany.hu/hu/gyik/tajekoztato-a-csaladi-aoszrol>

Gyermekes családok szociális ellátásai

A keresetek mellett a gyermekes családok legfontosabb kiegészítő jövedelme a családi pótlék, bár a többi családi ellátás is egyes csoportoknak jelentős segítséget nyújt. A családi pótléket közel 2 millióan, a gyest 170 ezren, a gyedet 90 ezren vették igénybe 2011-ben. Minthogy a családi pótlék és a gyes összege 2008 óta változatlan, 2011-ig 12-13 százalékot veszítettek értékükből (9. táblázat). A veszteség 2012-ben 20 százalékra nő. Egyedül a gyed őrizte meg reálértékét.

9. táblázat A családi ellátások alakulása, 2008–2011

Év	Családi pótlék: az egy családra jutó átlagos pótlék összege, Ft/hó	Gyermekgondozási segély egy főre, Ft/hó	Gyermekgondozási díj egy főre, Ft/hó
Az ellátások havi összege nominálértéken			
2008	24 521	31 381	73 902
2009	24 524	30 716	78 725
2010	24 442	30 388	81 356
2011	24 528	30 929	84 929
Az ellátások reálértékének változása, % (2008=100)			
2008	100	100	100
2009	96	94	102
2010	91	89	101
2011	88	87	101
Az igénybe vevők száma, ezer fő, 2011			
	1933,5	169,7	87,7

A szegény gyerekes családok számára két segély típusú ellátás jelent valamennyi segítséget. A rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény a szegény családok számára kétféle jogosultságot teremt. Egyrészt a bölcsődétől a nyolcadik osztályig ingyenesen vehetik igénybe a gyerekek a gyermekintézményi étkeztetést, másrészt kétszer egy évben 5800 forint pénzbeli támogatásra jogosultak. A jogosultság jövedelem- és vagyonzsághoz kötött. Alapesetben a jövedelmi feltétel azt jelenti, hogy a gyermeket gondozó családban az egy főre jutó havi jövedelem összege nem haladhatja meg az öregségi nyugdíj legkisebb összegének 130 százalékát (2008 óta a 37 050 Ft-ot, ami 2012-ben kb. a KSH szerinti létminimum fele). A küszöb tehát 2008 óta állandó, vagyis nem tart lépést az inflációval. Az indexálás hiánya miatt a rendszer nem jól követi a jövedelmek változását: számos olyan család lehet, amelyek 2009 óta nem válnak jogosulttá erre az ellátásra, holott 2008-ban jogosultak lettek volna. Az ellátás értékét egyfelől az indexálás hiánya csökkenti, másfelől az, hogy 2012 októberétől a pénzbeli ellátás természetbenivé vált, Erzsébet-utalványban kell nyújtani, ami ebben az esetben a rendelkezés szerint a fogyasztásra kész étel mellett ruházatra, valamint tanszer vásárlására használható fel.¹⁵ (A gya-

¹⁵ 2012. évi CXVIII. törvény egyes szociális tárgyú és egyéb kapcsolódó törvények módo-

korlati megoldás – például hogy hol váltható be tanszerre az utalvány – még nem ismert.) A másik segítség a rendkívüli gyermekvédelmi támogatás, ami különösen nehéz vagy válsághelyzet esetén évente maximum háromszor adható, összege alkalmanként és gyermekenként pedig legfeljebb 5000 forint lehet. Mindkét pénzbeli ellátás havi átlagos összege a kedvezményezettek körében gyerekenként alig havi ezer forint, azaz számottevő segítséget nem jelent. Igaz, az alábbi kimutatásban nem szereplő ingyenes iskolai étkeztetés sok gyereknél létkérdés (10. táblázat).

10. táblázat *Gyermekvédelmi támogatások, 2008–2010*

	2008	2009	2010
Támogatásban részesítettek havi átlagos száma, ezer fő			
Rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény (pénzbeli rész)	513,1	553,7	598,5
Rendkívüli gyermekvédelmi támogatás	194,4	184,8	186,9
Felhasznált összeg, Mrd Ft			
Rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény (pénzbeli rész)	5,64	6,39	6,89
Rendkívüli gyermekvédelmi támogatás	2,20	2,08	2,11
Egy főre jutó havi átlagos összeg, Ft			
Rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény (évente kétszer 5800 Ft)	920	960	960
Rendkívüli gyermekvédelmi támogatás (évente max. háromszor 5000 Ft)	940	940	940

Forrás: NCSSZI: Köztár.hu, <http://koztar.hu/>

A szegény családok számára az intézményi étkeztetés kiemelkedően fontos. Az ingyenes hozzáférés az utóbbi években folyamatosan bővült, minden évben egy évfolyammal többet fogadott be a rendszer. 2011-ben a bölcsödétől a nyolcadik általános végéig volt biztosított az ingyenes hét közbeni étkezés a rászorulóknak tekintett gyerekek számára. Noha az ún. OSAP (Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program) gyűjti a fizető, kedvezményes és ingyenes intézményi étkeztetésre vonatkozó adatokat, ezeket esetlegesen dolgozzák fel, és ritkán teszik nyilvánosan hozzáférhetővé. Az utolsó elérhető adat 2009-ben jelent meg pontos referenciaév nélkül, de valószínűleg a 2007/2008-as tanévre vonatkozik. Akkor a gyermek közétkeztetésben (bölcsőde, óvoda, általános iskola és középiskola) összesen mintegy 978 ezer gyermek étkezett. „Ebből kedvezményes étkeztetésben volt:

- bölcsődében közel 9 ezer gyermek, ami azt jelenti, hogy a gyermekek 28%-a,

sításáról. Megjelent: *Magyar Közlöny*, 2012/98. (VII. 23.). <http://www.magyarokozlony.hu/pdf/13606>.

TANULMÁNY

- óvodában közel 120 ezer, azaz a gyermekek 35%-a,
- általános iskolában közel 240 ezer, tehát a gyermekek 26%-a.”¹⁶

Vagyis 4 évvel ezelőtt 370 ezer gyermek részesült valamilyen kedvezményben. Ennek a számnak legalább az általános iskolában nőnie kellett. A kedvezmény nagysága szerinti megoszlást (50 vagy 100%) akkor sem közölték. A 2011/12-es tanévről annyi az összes (általunk elért) információ, hogy „a tanulók 73%-a jut legalább naponta egyszer meleg ételhez az iskolákban”.¹⁷ Az étkezés minősége az utolsó években valószínűleg romlott. A költségvetési normatíva 2009 és 2012 között 5 százalékkal, az élelmiszerek árindexe pedig 15 százalékkal emelkedett (a 2012. évi emelkedést a január-júniusi adatok alapján 5%-ra becsülve). A tanulók zöldség-gyümölcs fogyasztását támogató kormányzati program elvben hozhat némi minőségi javulást. Egyelőre azonban nincs ismeretünk arról, hogy mennyire eredményes az adminisztratív igen bonyolult iskolagyümölcs-program végrehajtásáról szóló miniszteri rendelet.¹⁸

Az iskolás gyerekek nyári ellátatlanságára válaszul 2002 óta fokozatosan emelkedett a nyári gyermekétkeztetésben részt vevők száma (11. táblázat). 2011-ben a szabályok változtatása egyrészt növelte a bevont gyermekek számát, másrészt a legszegényebb települések egy része kimaradt a kedvezményből. 2010 és 2011 között az igénylő települések száma ezerrel csökkent. Ennek oka valószínűleg az, hogy nem tudtak megfelelni az új pályázati feltételeknek. A források szűkössége (2009 óta változatlanul 2,4 Mrd Ft) ezúttal is fontos mennyiségi és minőségi korlátot jelent.

11. táblázat Nyári gyermekétkeztetési adatok, 2002–2011

Év	Költségvetési forrás	Étkeztetett gyermekek, ezer fő	Igénylő települések száma	Étkeztetés időtartama, nap
2002	200 millió Ft	30	700	30
2005	300 millió Ft	70	1437	30
2006	1,2 milliárd Ft	120	2477	30
2007	1,2 milliárd Ft	120	2477	30
2008	1,2 milliárd Ft	109	2084	30
2009	2,4 milliárd Ft	131	2221	44–54
2010	2,4 milliárd Ft	131	2443	44–54
2011	2,4 milliárd Ft	140	1430	45–55

Forrás: Jelentés a „Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottság 2011. évi feladatainak végrehajtásáról. http://www.gyerekmonitor.hu/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=4&Itemid=5

¹⁶ SZMM: Tájékoztató a tanévkezdést segítő egyes pénzbeli és természetbeni ellátásról. <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=16259&articleID=30549&ctag=articlelist&iid=1>

¹⁷ KSH Oktatási adatok, 2011/2012. *Statistikai Tükör*, 2012/23, <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1112.pdf>

¹⁸ 50/2012. (V. 25.) VM rendelet az iskolagyümölcs-program végrehajtásáról. http://jogszabalykereso.mhk.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=149336.597503

A társadalmi védelemhez tartozó más pénzbeli ellátásokról, vagyis a különböző segélyekről a KSH (vagy más hivatal) nem közöl olyan társadalmi bontásokat, amelyekből informálódni lehetne arról, hogy az állástalanság idején nyújtott ellátásokból vagy segélyekből mennyi jutott gyermekes és gyermektelen családokhoz. Az adatokból annyi tudható meg, hogy a rendszeres szociális segély már 2010-ben is a megszűnés felé tartott, reálértéke pedig csökkent (12. táblázat).

12. táblázat *Önkormányzatok által nyújtott főbb rendszeres támogatások adatai foglalkoztatással kapcsolatban, 2008–2010*

	2008	2009	2010
Támogatásban részesítettek havi átlagos száma, ezer fő			
Rendszeres szociális segély	213,4	71,8	35,9
Rendelkezésre állási támogatás	–	167,3	174,5
Felhasznált összeg, Mrd Ft			
Rendszeres szociális segély	70,0	23,1	11,5
Rendelkezésre állási támogatás	–	46,4	57,8
Egy főre jutó havi átlagos összeg, Ft			
Rendszeres szociális segély	27 347	26 817	26 786
Rendelkezésre állási támogatás	–	30 823	36 765
Egy főre jutó havi átlagos összeg reálértékének változása, 2008 = 100			
Rendszeres szociális segély	100%	94%	90%

Forrás: KSH STADAT 2.4.7. tábla, http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsp010b.html (letöltve: 2012. 07. 20.)

Mi a probléma a pénzbeli szegénységi ellátások természetbenivé alakításával?

Régi vita, hogy Magyarország túl sokat költ szociális célokra. Sokan ezt az állítólagos bőkezűséget teszik meg az eladósodás bűnbakjának. Noha ez a nagy horderejű állítás nem vált közvita tárgyává, és gyenge pontjai könnyen bizonyíthatók, a magyar költségvetés a kiadási oldalon évek óta a szociális-kulturális-egészségügyi kiadások lefaragásával igyekszik a költségvetési deficitet csökkenteni. A csökkentéseket indokoló egyik magyarázat az, hogy nem „hatékony” a költés, több szempontból sem. Az állam olyan célokra is ad közpénzt, amikor azt a magánpénz megoldaná (például a közoktatás vagy az egészségügy számos pontján); olyan embereknek is ad közpénzt, akik erre „nem szorulnának rá” (például családi pótlékot a gazdagoknak; illetve hogy akik kaptak közpénzt, azt nem a köz szándékának megfelelően költik el). Mióta kormány szinten is megkérdőjeleződött a „jóléti állam” létjogosultsága, mindhárom kérdés körül viták folynak, illetve olykor viták nélkül megtörténnek a politikai döntések (például a szociális normatívák többségének csökkentése vagy

összegének változatlansága, ami reálértékük csökkenését jelenti, lásd Függelék, 2. tábla). A szociális kártya, illetve ma már csak az Erzsébet-utalvány körüli háború főként a két utolsó kérdéshez kapcsolódik: jó helyre megy-e a pénz, és arra költik-e a szegények a szegénységük okán kapott pénzüket, ami megfelel az adakozó köz akaratának?

A parlamenti vita a szociális kártyáról 2009-ben kezdődött egy, az MDF által benyújtott, utóbb nem elfogadott OGY határozati javaslattal.¹⁹ Ez a javaslat a legtöbb mai indokot már tartalmazza: „A rászorultság elvén alapuló, célzottan és átláthatóan működő segélyezési rendszer kialakítása széles körben hangoztatott cél. Ez a rendszer csak akkor nevezhető valóban szolidárisnak, ha a társadalom támogatásában valóban az arra rászorulókat részesítik. Az adófizetők befizetéseiből fenntartott rendszerrel szemben a legalapvetőbb követelmény az, hogy a rászorulóknak valóban a család, a gyermekek szükségleteinek megfelelő célokra fordítsák az állami juttatást. A jelenlegi készpénzes rendszerben reális a veszélye annak, hogy élelmiszer, ruha vagy lakásfenntartás helyett egészségkárosító, élvezeti cikkekre, játékgépekre megy el a társadalmi támogatás egy része, vagy uzsorásokhoz jut. Indokolt tehát a készpénzes segélyezési rendszert megfelelően átalakítani, és a szociális kártya országos bevezetését társadalmi, jogi és anyagi feltételeit megteremteni. A szociális kártya bevezetésével csökkenhet a feketegazdaság, növekszik a készpénz helyett az ellenőrizhető bankkártya-használat és támogatni lehet a helyi kis- és középvállalkozásokat is, hiszen a rászorulóknak jórészt helyben költik el az állami támogatást.” Az akkor még jelentős ellenállásba ütköző javaslatot szívós munkával sikerült sokakkal elfogadtatni, még ha a politika által meghallott vélemények csak egy meghatározott kört reprezentálnak is. 2012 áprilisában mondta a kormánybiztos, hogy „[az Erzsébet-utalvány bevezetésénél] a kérdés hátterében az áll, hogy a kormány az elmúlt időszakban többször is konzultált az állampolgárokkal ebben az ügyben, és hihetetlen nagy, 90 százalékos meghaladó arányban az emberek azt a választ adták, hogy – a visszaélések miatt – kifejezetten szeretnék, ha a szociális ellátások kifizetése szigorú feltételek alapján, és ha lehet, nem pénzben, hanem egyéb módon történne”.²⁰

Az „egyéb módot”, a természetben nyújtott segély lehetőségét 2012 júliusában szentesítette a törvény.²¹ Felnőttek esetében a módosított szociális törvény szerint a rendszeres szociális segély és a foglalkoztatást helyettesítő támogatás egy részét lehet „természetben, fogyasztásra kész étel vásárlására felhasználható Erzsébet-utalvány (a továbbiakban: Erzsébet-utalvány) formájában nyújtani”. Védelembe vett gyermek esetén ezeknek az ellátásoknak akár 60 százalékát is lehet természetben adni, részben vagy egészben Erzsébet-utalvány formájában.

A gyermekellátások esetében (a módosított gyermekvédelmi törvény szerint) a gyermekvédelmi kedvezmény teljes összegét (2012 novemberétől) pénzről természetbeni ellátásra kell váltani, mégpedig kizárólag

¹⁹ Az Országgyűlés .../2009. (...) OGY határozata az igazságos, célzott és átlátható segélyezési rendszer megteremtésére. Ügyiratszám: H 10834, 2009. okt. 5. Herényi Károly.

²⁰ <http://www.fidesz.hu/index.php?Cikk=180083>

²¹ 2012. évi CXVIII. törvény egyes szociális tárgyú és egyéb kapcsolódó törvények módosításáról

„fogyasztásra kész étel, ruházat, valamint tanszer vásárlására felhasználható Erzsébet-utalvány formájában”.

A probléma nem a természetbeni juttatás. A közpénzek ilyen formában való felhasználását magunk egyértelműen helyesljük minden olyan *körülhatárolható, egynemű szükséglet* esetében, amelyeknél jelentős közérdek, hogy az ellátást minden állampolgár, vagy legalább az állampolgárok meghatározott köre megfelelő minőségben megkapja. Ilyenek például az egészségügyi ellátás, a közoktatás, az óvodai, iskolai étkeztetés. Számos, a természetbeni és pénzbeli felhasználást kombináló megoldás ismert (amelyeket többnyire a természetbeni ellátáshoz számítanak), ugyancsak körülhatárolhatóan egynemű javak vagy szolgáltatások esetében. Voltaképpen idetartozik minden olyan utalvány (voucher), amelyek csak meghatározott célra (gyerekfelügyeletre, képzésre, üdülésre, étkezésre) használhatók fel, de növelhetik a felhasználók szabadságát abban, hogy melyik eladót vagy szolgáltatót választják. Ennél közelebb van a pénzbeli ellátáshoz az, amikor a „köz” a rászorulóknak számláját fizeti ki ugyancsak meghatározott szükségletek (közüzemi számla, köztemetés) esetén.

Kevésbé vizsgált az a kérdés, hogy az „ingyenes” (a felhasználó számára ingyenes) természetbeni juttatásnak mi a szerepe a felhasználó jövedelmében? Az általános életvitelt biztosító, a piac szabályai szerint elkölthető pénzjövdelem *helyett* van, vagy azt *kiegészíti*? A kérdésre egyelőre nincs sem tudományos, sem hivatalos válasz, az alábbiak egy első szakmai közelítésre tesznek kísérletet. A keresőknek nyújtott étkezési utalványok, amelyek Magyarországon is, külföldön is régóta léteznek, inkább jövedelemkiegészítőnek, mint jövedelemhelyettesítőnek tekinthetők. A nagyon elterjedt amerikai élelmiszerbélyeget²² (ma már SNAP, Kiegészítő Táplálkozásjavító Segély Program, és nem bélyeg, hanem elektronikus kártya) azért vezették be, mert a segélyek nagyon alacsonyak voltak, ha egyáltalán voltak, de legalább a szegények étkezését valahogy biztosítani akarták. Ebben az értelemben ez egyszerűen helyettesítő és kiegészítő jövedelem, de szándéka szerint egyre inkább kiegészítővé válik. A jobb táplálkozás elemi fontossága miatt a mostani válság éve alatt 28 millióról 46 millióra nőtt a programban részt vevők száma, és rengeteg erőfeszítést tesznek, hogy egészségesebb élelmiszerek, például gyümölcs és zöldség vásárlására ösztönözzenek.²³ Ugyanakkor a lehető legkevésbé korlátozzák a piac által szokásosan biztosított választási szabadságot, olyannyira, hogy az élelmiszerbélyeget, illetve kártyát nem is természetbeni, hanem pénzbeli ellátásnak tekintik.

Az Erzsébet-utalvány esetében annak korábbi kiegészítő jellegét elfogadhatónak tekintjük, de a jelenlegi funkcióváltását – kiegészítő étkezési utalvány helyett alapjövedelem-helyettesítő – elutasítjuk. Ez a „természetbeni ellátás” a rendkívül sokrétű mindennapi szükségletek fede-

²² Az első program 1939–43 között működött. Másodszor 1961–64 között vezették be jól követett kísérletként, aminek alapján 1964-ben született meg az azóta is alapot jelentő törvény. <http://www.fns.usda.gov/snap/>

²³ Lásd pl. <http://www.fns.usda.gov/ORA/menu/Published/SNAP/FILES/Other/BuildingHealthyAmerica.pdf>.

zetének felhasználását kívánja irányítani és korlátozni, több módon károsítva a „kedvezményezetteket”.

Itt csak néhány fontosabb ellenvetést emelünk ki. Ezek azt mutatják, hogy az utalvány mellett felhozott érvek tévesek, illetve hogy számos további megfontolást is számba kellene venni.

- Kérdőíves adatfelvételekkel és interjúkkal sokszorosán bizonyított tény, hogy a szegény, ezen belül cigány gyermekes családok túlnyomó többségében a gyermekek szükségletei az elsők. Ezeket még nagyon kaotikus helyzetekben is többnyire előbbre sorolják, mint a felnőttek szükségleteit (legyen szó élelmiszerről vagy gyógyszerről). A gyerekek pénzét elívó, eljátékgépező szülők, főként anyák serege inkább előítéleteket, mint tényeket fejez ki, jóllehet ilyen esetek is vannak.²⁴

- Semmilyen kártya nem ment föl az uzsoratartozás készpénzes visszafizetése alól, ha az már létezik – csak kártya esetén nagy az adós vesztesége. Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy minél nagyobb a pénzihiány, annál nagyobb az uzsorakölcsönök iránti igény, ami miatt az uzsora alakot változtathat, de nehezen visszaszorítható. Ezért gyorsan kialakul (már ma is létezik) az utalványok másodpiaca. A pénzihiánnyal küzdő vásárlók egy része eddig is igyekezett az utalványt készpénzre váltani. Az elfogadóhelyek pedig, ha és amikor lehet, a forgóeszközöket finanszírozzák az utalvánnyal, hogy elkerüljék a visszaváltáskor kifizetendő jutalékot.²⁵

- Könnyen sérül a fogyasztási javakhoz való egyenlő és diszkriminációmentes hozzáférés elve, ha kevés az elfogadóhely. Az kifejezetten veszteséget okozhat a segélyezettnek, ha az utalványt a „helyi kis- és közép vállalkozások támogatására” kell használnia. Ilyen esetben a helyi vevők teljesen kiszolgáltatottak lehetnek a helyi kínálatnak, helyi árképzésnek.

- Pénzvesztés a kibocsátó jutaléka, amit végső soron a fogyasztóknak kell megfizetniük azzal a vígasszal, hogy pénzüik jó helyre – mások wellnessére – fog kerülni a Magyar Nemzeti Üdülési Alapítvány (MNŰA) révén.

- További veszteség az elkerülhetetlenül korlátozott felhasználhatóság. A szegények (és a megrendülő helyzetű szegényedők) az olcsó árut keresik, amelyek lelőhelye lehet a gyengébb árukat forgalmazó olcsó bolt, „kínai bolt”, használtcikk-kereskedés vagy épp a szomszéd, aki a mosógépét olcsón eladja. Az „árvadászat” része a megélhetési stratégiáknak.²⁶ Veszteség keletkezik akkor is, ha a vásárolt áruk ára kevesebb, mint az utalvány címlete, vagy a teljes levásárlás miatt nélkülözhető cikket is vásárolnak.

- Az utalvány, ahogy bevezetésre került, egyértelműen szabadság-

²⁴ Minthogy a gyermekek ellátása többnyire az anyák felelőssége, egyes országokban élénk viták voltak arról, hogy a családi pótlék címzettje az apa vagy az anya (esetleg a gyerek) legyen. A kérdést nálunk is érdemes lenne vizsgálni.

²⁵ Zöld Attila János (é. n.): *A korlátozott készpénzhasználat ösztönzése a hazai támogatási rendszeren keresztül, avagy az Erzsébet-utalvány*. PhD kurzus, évfolyamdolgozat.

²⁶ Messing Vera, Molnár Emília (2011): Válaszok a pénztelenségre: szegény cigány és nem cigány családok megélhetési stratégiái. *Esély*, 1, 53–80, illetve Sik Endre (1996): Coping strategies. In Ferge Zsuzsa, Sik Endre (szerk.): *Social Costs of Transition*. Working Paper.

korlátozó és stigmatizáló. A korlátok evidensek: a szűkös családi jövedelem beosztását befolyásolják, alkalmasint megakadályozzák (kártyával nem fizethető) létfontosságú szükségletek kifizetését; a beváltóhelyek száma alacsony, és a kínálat ezért is korlátozott. A stigmatizáló szándék is nyilvánvaló részben a bevezetés indokai alapján, részben azért, mert minden beváltásnál tudható, hogy a vevő a legszegényebbek közé tartozik. A stigma erősíti a lét alatti társadalom kasztjellegét, amire Szelényi és Ladányi²⁷ már korábban felhívták a figyelmet.

Különösen veszélyesnek és szomorúnak tartjuk azt az érvet, hogy ez a megoldás a demokratikus közakaratot tükrözné, mert „hihetetlen nagy, 90 százalékot meghaladó arányban az emberek a visszaélések miatt kifejezetten szeretnék, ha a szociális ellátások kifizetése szigorú feltételek alapján, és ha lehet, nem pénzben, hanem egyéb módon történne”. A szegények a történelem során csak igen ritka esetekben tudtak követeléseik vagy vágyaik mögé erőt állítani. A többség ellenérdekeltnek hiszi magát a szegények felemelésében. Szegényedő társadalomban különösen gyakori a már szegények bűnbakká tétele, megvetése, gyűlölete. Ezért a szegényekhez való viszony olyan politikai kérdés, amely erkölcsi állásfoglalás nélkül nem kezelhető. Kicsit világosabban: a szegények méltó és méltányos segítése erkölcsi kérdés²⁸ és nem választható el szabadságuk kérdésétől.²⁹

Végeredményben az utalvány mai formájában a szegények életét tovább nehezíti, eleve csekély, a megélhetéshez is kevés jövedelmüket csökkenti, stigmáikat láthatóbbá teszi, teljes jogú állampolgári jogaikat gyengíti. Ezért nem szolgálja a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem ügyét.

Összefoglalás

A gyermekek helyzetét és sorsát befolyásoló folyamatok 2010 óta a deklarációk szintjén nagyon kedvezően, a reáliák világában többnyire zsákutcásan kedvezőtlenül alakulnak. Az értékelések sajnos gyakran politikai célokat szolgálva torzúlnak. Ezért igyekeztünk minél több olyan adatot közölni, amelyek elég egyértelműek ahhoz, hogy ne legyenek tetszőlegesen értelmezhetőek, és ezért igyekeztünk az adatokkal kapcsolatos fenntartásainkat is közölni.

A reálfolyamatokat tekintve a foglalkoztatási helyzet piaci szegmense alig változott, a közfoglalkoztatás viszont funkciót váltott. Ideiglenes, egy munkaképes kisebbséget a piac felé segítő válságenyhítő kiegészítő eszköz helyett fokozatosan a munkanélküliség csökkentésének tartós és legfontosabb eszközévé válik. Ezzel egyidejűleg új módon szegmentálja a

²⁷ Ladányi János, Szelényi Iván (2004): *A kirekesztettség változó formái*. Napvilág Kiadó, Budapest.

²⁸ Ennek az állításnak az igazolásához elég a Bibliára hivatkozni, nem beszélve morálfilozófusok, morálisan gondolkodó közgazdászok, jogászok, társadalomtudósok sokaságáról.

²⁹ Sen, Amartya (2009): *The Idea of Justice*. Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Mass.

munkaerőt: a közfoglalkoztatottak új szegmens, amelyet egyidejűleg sújt a munkajogok gyengülése, a munkalehetőség biztonságának hiánya és a munkával megszerezhető jövedelem rendkívül alacsony szintje. Mindhárom sajátosság közvetlenül és súlyosan kedvezőtlenül érinti a gyermekek fizikai és lelki egészségét.

A kereseti és jövedelmi adatokból kiviláglik, hogy 2009 és 2011 között a jobb helyzetű rétegek kedvezményei több módon nőttek. Az alacsony keresetűek számos intézkedés szenvedő alanyai. A munkaerőpiacról kiszoruló helyzetük egyre katasztrofálisabb. Az ellátások színvonala eddig is folyamatosan csökkent minden reális léthatár alá, és szűkült a segélyezett köre is. 2012 közepén vált deklarálttá, hogy tudatos kormányzati stratégiáról van szó. A miniszterelnök 2012. július 26-i beszédében több összefüggésben beszélt e kérdékről. „Elfogadom – mondotta –, hogy ezek a (közfoglalkoztatási) munkahelyek nem olyan értékesek, de ha nincs jobb, akkor ez kell. Idén 200 ezer embernek adunk így munkát, 2013-ban háromszázezer a cél, de el szeretnék oda is jutni, hogy azt tudjam mondani, *hogy aki fizikailag képes dolgozni, annak nem adunk segélyt*. Szeretném, ha az összes szociális segélyt a munka rendszerén keresztül juttatnánk el az emberekhez.” Ehhez hozzátette: szeretné, ha el tudnának jutni odáig, hogy a parlament ezt ki tudja mondani a következő évben, és azt is szeretné, hogy az összes szociális segélyt, a gyerekeknek juttatott támogatásokat is a „munka rendszerén” keresztül juttatnák el.³⁰ Ebből nehéz mást érteni, mint azt, hogy a nem dolgozó szülők gyermekeinek ellátását kurtítják vagy elvonják. 1950 és 1990 között már érvényben volt ez a rendszer: a gyerekeknek juttatott támogatásokat, a családi pótlékot, sőt, az 1974-ben bevezetett nevelési segélyt is a „munka rendszerén” keresztül kapták meg a családok, azaz az adott hónapra legalább az egyik szülőnek többnyire háromheti munkaviszonyt kellett igazolnia. Igaz, a formálisan teljes foglalkoztatottság mellett ez nem sokakat szorított ki az ellátásból, de az elv – *hogy a gyerek „érdemessége” és létehez való joga a szülő érdemességétől függ* – jelen volt.

Az 1990-ben bevezetett, minden gyermeket bevonó univerzális családi pótlék ezt az elvet írta felül. Ilyen módon a magyar gyakorlat összhangba került a nemzetközi megoldásokkal, a magyar társadalmi realitásokkal és a gyermeki jogokkal úgy, hogy e közben (igaz, a családi pótlék jelenlegi relatíve magasabb reálszínvonala mellett) a gyerekszegénység csökkentésének leghatékonyabb eszközévé vált. A rendszerváltás után bekövetkező tömegeket érintő elszegényedés ellenére a gyermekek éhezése ritka jelenség maradt. A segély új felfogása egyértelműen az 1950–1990 közötti időszak elveinek felel meg.

A világ országainak túlnyomó része elérendő célnak tartja a társadalmi alapjövedelem valamilyen formáját, ami a növekvő egyenlőtlenségeknek, szegényedésnek, kirekesztésnek legalább egy alsó határt szabna. Mi ezzel ellentétes irányba megyünk, az időben is visszafelé. Ennek a stratégiá-

³⁰ Elhangzott a Vállalkozók és Munkáltatók Országos Szövetségének (VOSZ) ülésén, <http://index.hu/gazdasag/magyar/2012/07/26/orban/>, illetve olvasható a Kormányzati Portál Hírközpont/Hírek oldalán, https://hirkozpont.magyarorszag.hu/hirek/ov_vosz20120726.html/ToolBarWindow;jsessionid=6996A5D41C7828595459D3C6DCB74B7D.portal11?struts.portlet.mode=view&struts.portlet.action=%2Ftoolbar%2Ftoolbar%2FshowPrintView&action=e&windowstate=normal&mode=view

nak a társadalmi szakadékokat tovább növelő hatásait nem fogják tudni ellensúlyozni a kisebb-nagyobb helyi projektek.

Függelék

F1. táblázat Az államháztartás konszolidált funkcionális kiadásai (pénzforgalmi szemléletben) a GDP %-ában

Főcsoport száma	KORMÁNYZATI FŐ FUNKCIÓK	2010. évi teljesítés	2011. évi előirányzat*	2012. évi előirányzat
Csoport száma	Főcsoport neve			
	Csoport neve			
	ÁLLAMI MŰKÖDÉSI FUNKCIÓK	7,64	7,57	7,00
F01	Általános közösségi szolgáltatások	4,88	4,95	4,65
F01.a	Törvényhozó és végrehajtó szervek	2,36	2,41	2,28
F01.b	Pénzügyi és költségvetési tevékenységek és szolgáltatások	0,94	0,85	0,84
F01.c	Külügyek	0,22	0,29	0,21
F01.d	Alap kutatás	0,24	0,27	0,36
F01.e	Műszaki fejlesztés			
F01.f	Egyéb általános közösségi szolgáltatások	1,11	1,13	1,07
F02	Védelem	0,91	0,85	0,70
F03	Rendvédelem és közbiztonság	1,85	1,77	1,66
F03.a	Igazságszolgáltatás	0,42	0,39	0,35
F03.b	Rend- és közbiztonság	1,04	1,04	0,94
F03.c	Tűzvédelem	0,21	0,18	0,19
F03.d	Büntetésvégrehajtási igazgatás és működtetés	0,18	0,15	0,17
	JÓLÉTI FUNKCIÓK	30,69	29,63	28,11
F04	Oktatási tevékenységek és szolgáltatások	5,80	5,46	5,08
F04.a	Iskolai előkészítés és alapfokú oktatás	1,88	1,76	1,70
F04.b	Középfokú oktatás	1,22	1,16	1,13
F04.c	Felsőfokú oktatás	1,80	1,64	1,50
F04.d	Egyéb oktatás	0,90	0,85	0,75
F05	Egészségügy	4,53	4,29	3,99
F05.a	Kórházi tevékenységek és szolgáltatások	1,89	1,81	1,88

TANULMÁNY

Főcsoport száma	KORMÁNYZATI FŐ FUNKCIÓK	2010. évi teljesítés	2011. évi előirányzat*	2012. évi előirányzat
Csoport száma	Főcsoport neve			
	Csoport neve			
F05.b	Háziorvosi és gyermekorvosi szolgálat	0,32	0,31	0,30
F05.c	Rendelői, orvosi, fogorvosi ellátás	0,50	0,47	0,45
F05.d	Közegészségügyi tevékenységek és szolgáltatások	0,15	0,10	0,09
F05.e	Egyéb egészségügy	1,68	1,61	1,27
F06	Társadalombiztosítási és jóléti szolgáltatások	17,27	16,97	16,25
F06.a	Táppénz, anyasági vagy ideiglenes rokkantsági juttatások	1,55	1,45	1,55
F06.b	Nyugellátások	10,11	10,29	8,90
F06.c	Egyéb társadalombiztosítási ellátások	0,31	0,23	0,21
F06.d	Munkanélküli ellátások	1,10	0,97	0,76
F06.e	Családi pótlékok és gyermekeknek járó juttatások	2,03	1,93	1,84
F06.f	Egyéb szociális támogatások	0,90	0,91	1,80
F06.g	Szociális és jóléti intézményi szolgáltatások	1,27	1,20	1,18
F07	Lakásügyek, települési és közösségi tevékenységek és szolgáltatások	1,67	1,46	1,39
F08	Szórakoztató, kulturális és vallási tevékenységek és szolgáltatások	1,43	1,45	1,40
F08.a	Sport és szabadidős tevékenységek és szolgáltatások	0,25	0,23	0,23
F08.b	Kulturális tevékenységek és szolgáltatások	0,73	0,69	0,57
F08.c	Műsorszórási és kiadói tevékenységek és szolgáltatások	0,20	0,23	0,23
F08.d	Hitéleti tevékenységek	0,10	0,16	0,15
F08.e	Párttevékenységek	0,01	0,01	0,01
F08.f	Egyéb közösségi és kulturális tevékenységek	0,14	0,13	0,21

Ferge: A gyermekes családok helyzetének változása Magyarországon a válság éveiben

Főcsoport száma	KORMÁNYZATI FŐ FUNKCIÓK	2010. évi teljesítés	2011. évi előirányzat*	2012. évi előirányzat
Csoport száma	Főcsoport neve			
	Csoport neve			
	GAZDASÁGI FUNKCIÓK	7,12	7,60	7,80
F09	<i>Tüzelő- és üzemanyag-, valamint energiaellátási feladatok</i>	0,04	0,08	0,08
F10	<i>Mező-, erdő-, hal- és vadgazdálkodás</i>	1,12	1,07	1,07
F11	<i>Bányászat és ipar</i>	0,51	0,47	0,47
F12	<i>Közlekedési és távközlési tevékenységek és szolgáltatások</i>	2,90	3,28	3,24
	F12.a <i>Közúti közlekedési tevékenységek</i>	1,50	1,70	1,52
	F12.b <i>Vasúti közlekedésügyek és szolgáltatások</i>	0,78	0,76	0,78
	F12.c <i>Távközlés</i>	0,07	0,05	0,07
	F12.d <i>Egyéb közlekedés és szállítás</i>	0,54	0,76	0,87
F13	<i>Egyéb gazdasági tevékenységek és szolgáltatások</i>	1,82	2,06	2,22
	F13.a <i>Többcélú fejlesztési témák tevékenységei és szolgáltatásai</i>	0,61	0,93	1,14
	F13.b <i>Egyéb gazdasági tevékenységek és szolgáltatások</i>	1,20	1,13	1,08
F14	<i>Környezetvédelem</i>	0,73	0,65	0,71
	ÁLLAMADÓSSÁG-KEZELÉS	4,23	3,74	3,82
F15	<i>Államadósság-kezelés, államháztartás</i>	4,23	3,73	3,82
	FUNKCIÓBA NEM SOROLHATÓ TÉTELEK	0,25	0,67	1,60
F16	<i>A főcsoportokba nem sorolható tételek</i>	0,25	0,67	1,60

* Az önkormányzati alrendszer tekintetében a várható teljesítés adatokat tartalmazza.

Forrás: A normatíva összegek a költségvetési törvény adatai alapján kerültek be a táblázatba – 2011. évi CLXXXVIII. törvény Magyarország 2012. évi központi költségvetéséről

TANULMÁNY

**F2. táblázat A költségvetési törvényekben meghatározott – központi, ún. alap – normatívák fontosabb gyermekellátások esetében
A normatívák összege (2008–2012) és reálértékük változása (2008-hoz képest)**

Normatíva	Normatíva összege (Ft)					Normatíva reálértékének változása, % (2008 = 100%)		
	2012	2011	2010	2009	2008	2008	2010	2012 (I–III.)
GYERMEKELLÁTÁSOK								
Nevelőszülői díj (Ft/hó/gyermek, fk)	15 000	15 000	15 000	15 000	13 000	100	106	97
Hivatásos nevelőszülői díj (Ft/hó)	135 000	135 000	135 000	135 000	112 000	100	110	101
Emelt összegű gyermekvédelmi támogatás (Ft/alkalom/gyermek)	Normatíva utoljára 2005-ben.							
Gyermekvédelmi kedvezményhez járó egyszeri pénzbeli ellátás (Ft/alkalom/gyermek)	5 800	5 800	5 800	5 800	5 500	100	96	88
Kiegészítő gyermekvédelmi támogatás (Ft/gyermek)	8 400	8 400	8 400	8 400	8 000	100	96	88
Fiatalok életkezdesi támogatása születéskor (Ft/alkalom)	42 500	42 500	42 500	42 500	42 500	100	91	84
Gyermekvédelmi kedvezményben és átmeneti/tartós nevelésbe vett gyermeknél 2. utalás (Ft/alkalom)	44 600	44 600	44 600	44 600	44 600	100	91	84
Gyermekvédelmi kedvezményben és átmeneti/tartós nevelésbe vett gyermeknél 3. utalás (Ft/alkalom)	44 600	44 600	44 600	44 600	44 600	100	91	84
Kedvezményes étkeztetés óvodában, iskolában, kollégiumban (Ft/fő/év)	68 000	68 000	65 000	65 000	55 000	100	108	104
5–6. évfolyamos tanulók kedvezményes étkeztetése kiegészítő hozzájárulás (Ft/fő/év) (2010-ben 5–7. évf.)	–	–	20 000	20 000	16 000	100	114	–
Ingyenes tankönyvtámogatás (Ft/fő/év)	12 000	12 000	10 000	10 000	10 000	100	91	101
Általános hozzájárulás tankönyvellátáshoz (Ft/fő/év)	–	–	1 000	–	1 000	100	91	–
Fogyatékos kiskorú korai fejlesztés (Ft/fő/év)	240 000	240 000	240 000	239 000	240 000	100	91	84

Ferge: A gyermekes családok helyzetének változása Magyarországon a válság éveiben

Normatíva	Normatíva összege (Ft)					Normatíva reálérté- kének változása, % (2008 = 100%)			
	2012	2011	2010	2009	2008	2008	2010	2012 (I–III.)	
Fogyatékos kiskorú fejlesztő felkészítés (Ft/fő/év)	305 000	305 000	305 000	320 000	325 000	100	86	79	
GYERMEKJÓLÉTI ALAPELLÁTÁSOK									
Gyermekjóléti szolgáltatás 5000 fő feletti kiegészítő (Ft/0–17 éves lakosság)	Normatíva utoljára 2005-ben.								
2000 fő alatt (Ft/fő)	250	250	250	250	500	100	46	42	
Gyermekjóléti központ (Ft/központ/év)	2 099 400	2 099 400	2 099 400	2 303 300	2 340 000	100	82	75	
Fogyatékos személyek nappali intézményében elhelyezett gyermekek kedvezményes étkeztetése (Ft/fő/év)	68 000	68 000	65 000	65 000	55 000	100	108	104	
Ingyenes intézményi étkeztetés (Ft/fő/év)	68 000	68 000	65 000	65 000	50 000	100	119	114	
Családok átmeneti otthona, gyermekek átmeneti otthona, helyettes szülő (Ft/fő/év)	635 650	635 650	635 650	689 000	700 000	100	83	76	
Bölcsődei ellátás (Ft/fő/év)	494 100	494 100	494 100	540 150	547 000	100	83	76	
Családi napközi (Ft/fő/év)	268 200	268 200	268 200	246 100	250 000	100	98	90	
GYERMEKVÉDELMI SZAKELLÁTÁSOK									
Területi gyermekvédelmi szakszolgáltatás (Ft/0–17 éves lakosság)	650	650	650	689	700	100	85	78	
Területi gyermekvédelmi szakszolgáltatás (Ft/ellátott)	Normatíva utoljára 2005-ben.								
Gyermekvédelmi különleges és speciális ellátás (Ft/fő)	842 750	842 750	842 750	935 300	950 000	100	81	74	
Gyermekotthoni ellátás normál elhelyezési körülmények (Ft/fő)	739 000	739 000	739 000	807 150	820 000	100	82	76	
Utógondozói ellátás (Ft/fő)	667 450	667 450	667 450	669 350	680 000	100	90	82	

TANULMÁNY

Felhasznált árindex

<u>Év</u>	<u>Előző év = 100,0</u>	<u>2008 = 100,0</u>
2008	106,1	100,0
2009	104,2	104,2
2010	104,9	109,3
2011	103,9	113,6
2012*	105,0	119,3

* A 2012. évi adat becslés az I–VII. hónap alapján.

Forrás: KSH STADAT 3.6.1. tábla, http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qsf001.html (letöltve: 2012. aug. 16.)